

FOKUS

SPRÅKLYDSANGER MED OPPGAVER

FOKUS B BOKSTAVLØSE LYDER

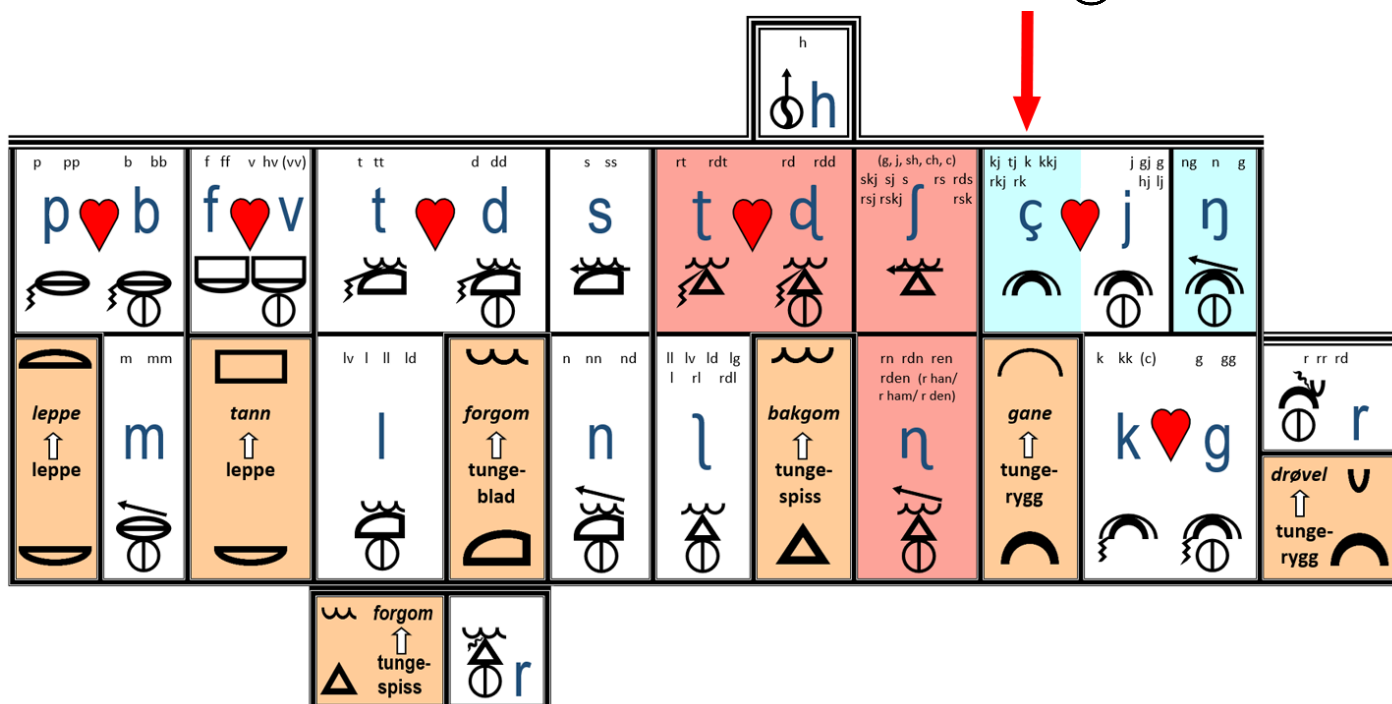
LESEKURS B STAVSKRIFT

ç med K

tj med K

Toril Karstad

Lyseblå leilighet: Tungerygg – gane, ç / tʃ med K

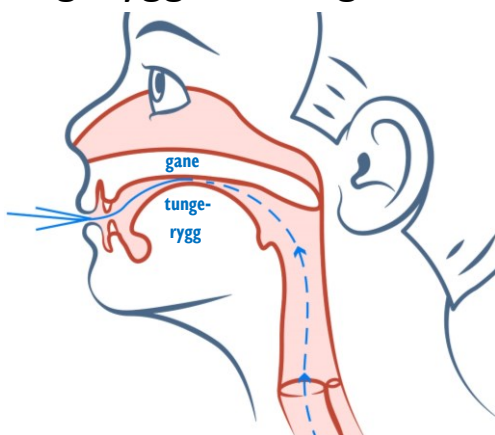
Veiledning:

ç-lyden hører til tungerygg/gane-leiligheten. Vi presser sidene av tungeryggen opp mot ganen. Hvor langt bak man plasserer tunga, avhenger av omkringliggende vokaler: Mørke vokaler påvirker til den bakre plasseringen, lyse til den fremre. /ç/ skrives på 3 (6) måter. Symbolene med liten skrift i ç-leiligheten viser ulike skrivemåter for ç-lyden. Det er verdt å merke seg at symbolet for ç-lyden aldri inneholder bokstaven S, mens de fleste skrivemåtene for /ʃ/ nettopp inneholder en S. Dersom elevene lærer å skille mellom disse lydene i talen sin, blir dette en god huskeregel. Noen dialekter har ikke /ç/. Isteden sier man tʃ-lyden med tungebladet mot bakgommen.

Den enkleste måten å undervise ç-uttale på er å gå veien om parlyden /j/. J-lyden skiller seg fra ç ved at den er stemt, og det er mindre friksjon. Men man kan lære barna ç-lyden ved at de sier j-lyden med trykk (skaper friksjon), og deretter sier den med hviskestemme. Da får de en /ç/. Etterpå gjør man dem bevisste på at mens /ʃ/ har sidene på tungebladet opp mot bakgommen, har ç sidene på tungeryggen opp mot ganen. Tungespissen er ikke aktiv.

Press sidene på tungeryggen mot ganen mens lufta strever:

ç

Forsidebildet er tegnet av Melissa Adèle Popkema.

Fokus er delvis utviklet ved hjelp av Extra-midler. Digitalisering av Fokus talesymbolfont og bilder av artikulering er lagd for TKKL av Øyvind Martinsen med midler fra stiftelsen Dam. Fokus digital læringsressurs (fokus.no) har flere hefter og digitale oppgaver.

ç / tʃ med k foran i, y og ei

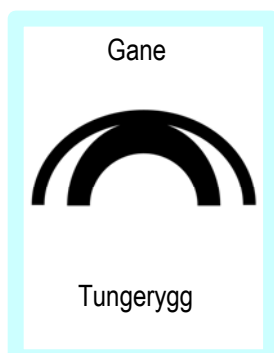
ç / tʃ-lyd med k-vers: Sang nr. 49

Tekst og mel.: Toril Karstad, vokal: Helene Flacké 9.kl.,
komp og opptak: Øyvind Åge Berg, illustrasjon: Lydia Madeleine Popkema 9. kl.

Kirsten er kynisk kirurg borti Kina-land,
keivhendt, litt keitet, med kyse og kyndig hand.
Hun tar en kikk på kinesernes kinn, og hun
kysser med kirsebærmunn.

Talesymbol:

Oppgave 1: Hør på opptaket, og prøv å lære sangen.

Oppgave 2: Se på språklydhuset og finn ç. Si ç og kjenn etter uttalen. Forklar for noen hvordan du lager lyden med taleorganene.

Oppgave 3: Sett ring rundt alle k foran i, y og ei i sangen, og si ç / tʃ.

Strek under stum bokstav = minus lyd

Oppgave 5: Finn lyden ç / tʃ skrevet med symbolet k foran i/y/ei.

Si lyden mens du tegner ring rundt symbolet (k-en) foran i/y/ei.

bgreifædkiauvkaikytukaupøkeiubystpkaukeieivdejl
æjfvkyspgkaudgævmkeituypaufeikistkauæjfvhkispl
gkautkålkaidauvakøfeiøubkydvejæjfvhkyspgaudgt
ynvkaikykupauphkiylkeibystpdkyspgyaukeibgråkylei
kitukøpikiubyaiskiaujainækaikyspågmkekeivdiejfvh
gaudtyaubgråkvkytupauplkøfeikibygmejaiæjfvhaub
gråkdaukeimkytuvkostpæfvhkøyspkjgauyøkyeifæld
auveimkitupauøubaiykystpauvkydeiækeivhkeiauibk
oråaikyeifædkimkjtupauplkeiøubystpaukeiæålkyvdi
keipiejglmækiåkioedaubygrhjgkkaiaiaøimkiæuygtdrk

Jeg fant _____ stykker.

Longmans & Co. (1870), Rawpixel.com

Oppgave 6a: Skriv ç /tʃ/ - ord med lang vokal og symbolet k.

Kina

kino

kilo

kime

kyse

kynisk

Oppgave 6b: Skriv ç /tʃ/ - ord med kort vokal og symbolet k.

kirke

kikk

kiosk

kyss

kilde

kinn

Strek under stum bokstav = minus lyd

Oppgave 6c: Skriv ç /tʃ/ - ord med ort kort vokal og symbolet k.

kysse

kikke

kylling

killing

kineser

kirurg

Oppgave 6d: Skriv ç /tʃ/ - ord med ort kort vokal eller diftong og symbolet k.

kyndig

kiste

kirsebær

kikkert

bekymret

bekymring

Strek under stum bokstav = minus lyd

Oppgave 7a: Skriv ç /tʃ/ - ord med lang vokal i stavskrift.

kina

kino

kilo

kime

ei kyse

kynisk

Oppgave 7b: Skriv ç /tʃ/ - ord med kort vokal i stavskrift.

kirke

kikk

kiosk

kyss

kilde

kinn

Strek under stum bokstav = minus lyd

Oppgave 7c: Skriv ç /tʃ/- ord med u kort vokal i stavskrift.

kysse

kikke

kylling

killing

kineser

kirurg

Oppgave 7d: Skriv ç /tʃ/- ord med u kort vokal i stavskrift.

kyndig

kiste

kirsebær

kikkert

bekymret

bekymring

Strek under stum bokstav = minus lyd

Oppgave 8: Del opp i stavelser, og tell språklyder i ç /tʃ med k-vers.

a) Sett prikk under alle vokaler og strek under diftongene.

Hver prikk eller strek markerer en stavelse.

b) Tegn stavelsesbuer under hvert ord.

c) Skriv antall **språklyder**, rett over hvert ord. Eksempel: Ordet **Kirsten** har 7 bokstaver, men bare 5 språklyder, for rs uttales som ʃ -lyd i mange dialekter, og e-en er stum.

Hvis du uttaler k foran i/y/ei som tʃ, regnes dette fortsatt som én lyd. Buen under de to lydskrifttegnene betyr at de henger sammen og regnes som én lyd.

NB: Antall språklyder i ordene varierer med dialekt. Hvis du er vestlending eller sørlending, sier du antagelig r-en i ord med rs og rn. Da streker du ut tallet over ordet Kirsten og skriver ditt eget tall. Sjekk hvor mange lyder du sely sier i ordene kinesernes og kirsebær!

K⁵ir²sten er kynisk
kirurg borti Kina-land,
keivhendt, litt keitet,
med kyse og kyndig
hand. Hun tar en kikk
på kinesernes kinn,
og hun kysser med
kirsebærmunn.

P. Nansen (1894), Rawpixel.com

Lydia Madeleine Popkema

Actors by Toyohara Kunichika, Rawpixel.com

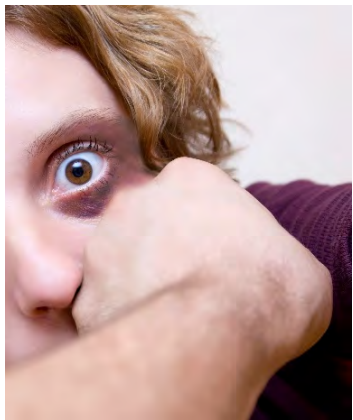
Lydia Madeleine Popkema

Til pedagogen: Vi deler ikke stavelser opp etter vanlige delingsregler, men sørger for at bokstaver som representerer én språklyd, havner i samme gruppe. Siden lærer vi elevene vanlige delingsregler ved bindestrek.

Oppgave 9a: Les ord med k og diftong/lang i/y, og legg bokstavkort.

1	2	3	4
kilo kynisk kei lei kime keiva	kyr keitet klønete kilogram kilometer kinaputt	kile bekymret kive kikhoste kyse	kino kinamat bekymring kives krangle kiving krangling
			
		Rawpixel.com	Lydia Madeleine Popkema

Oppgave 9b: Les ord med k og kort i/y, og legg bokstavkort.

1	2	3	4
kikke kikkert kilde kinn kirke	kiste kyst kylling kysse å kinne smør	kippe kitt kyss kirurg kirurgi operasjon	kiosk killing kineser kirsebær kilevink kinnslag
			
Oddveig Hegstad & Toril Karstad	Pearson Scott Foresman		Melinda Nagy, Dreamstime

Oppgave 10: Fullfør fortellingen.

Ta en titt på bildet på side 5. Les innledningen på historien, og fullfør fortellingen. Velg ut minst fire ord fra oppgave 9, og flett dem inn i historien. Lag overskrift.

«Hm, dette ser ikke bra ut!» utbryter Kirsten bekymret på flytende kinesisk. Hun strekker ut keiva og føler på kineserens kinn. «Her må det nok et kirurgisk inngrep til! Du har fått en skikkelig kilevink!» sier hun. «Hvem var det som slo deg? Er det noen som vil ha deg ned i kista før tida? Eller ble du kanskje truffet av en kinaputt?»

Strek under stum bokstav = minus lyd. Feit o har å-lyd.

Oppgave 11: Klipp ut en setning, del opp i ord og pusle. Klipp i bokstaver og pusle sammen. Skriv teksten på konvolutt, og putt brikkene konvolutten.

Kirsten er
kynisk

kirurg

borti

Kina-land,

keivhendt,

litt keitet,

med kyse

og kyndig hand.

Hun tar en kikk
på kinesernes
kinn,
og hun kysser
med
kirsebærmunn.

Oppgave 12: Skriv ç /ŷ-lyd med k-verset med stavskrift. Se etter forskriften.

Kirsten er kynisk
kirurg borti Kina-land,
keivhendt, litt keitet,
med kyse og kyndig hand.

Hun tar en kikk på
kinesernes kinn, og hun
kysser med kirsebærmunn.

Kyse: National Gallery of Art, Wikimedia. Kirsten helfigur: Rawpixel.com

Distinctiveimages, Dreamstime.com

Oppgave 13: Løs rebusen. Bytt ut talesymboler og store bokstaver med små bokstaver. Les setningen.

NB: To ruter under talesymbolet betyr dobbel konsonant. Dobbelt rute betyr bokstavgruppe.
Alle setninger og navn skal starte med stor bokstav. Sett riktig tegn til slutt.

1

⤿	I	⤿	U	⤿	⤿	E	⤿	A	⤿	⤿	E	⤿	Y	⤿	⤿	E	⤿	.

2

⤿	I	⤿	I	⤿	E	⤿	Å	⤿	⤿	I	⤿	E	⤿	Æ	⤿	.

3

⤿	E	I	E	⤿	⤿	Y	⤿	I	⤿	E	⤿	E	⤿	⤿	⤿	I	⤿	O?

4 «k» i noen dialekter

⤿	Y	⤿	E	⤿	Å	⤿	I	⤿	⤿	A	⤿	E	D	⤿	Y	⤿	⤿	E	⤿	.
													<u>d</u>							

5

Æ-lyd

⤿	I	⤿	E	⤿	E	⤿	E	⤿	Y	⤿	E	⤿	⤿	Å	⤿	I	⤿	O	.

6

⤿	I	⤿	⤿	⤿	Å	⤿	I	⤿	⤿	A	I	⤿	I	⤿	E	⤿	E	⤿	!

Strek under stum bokstav = minus lyd. Feit E har æ-lyd.

Oppgave 14: Fyll inn det som mangler i verset, uten å se etter teksten.

Kirsten _____ isk _____
borti _____-land, _____-
hendt, litt _____ med
_____ og _____dig hand.

Øverst: Dana Bartekoske Heinemann,
Nederst: Eastwest Imaging, Dreamstime

Hun tar en _____
på _____nes
_____, og hun _____
med _____munn.

Oppgave 15: Del sangteksten i ord med loddrette linjer.

KIRSTEN|ER|KYNISK|KIRURGBORTI
KINALAND|KEIVHEND|TLITTKEITET
MED|KYSEOG|KYNDIG|HAND|
HUNTAREN|KIKKPÅ|KINESERNES
KINNOG|HUNKYSSER|MED|
KIRSEBÆRMUNN.

Oppgave 16a: Les rim med ç / tj-lyd med symbolet K.

Kirsti rimer: kirker – pirker – lirker – dirker – virker – knirker

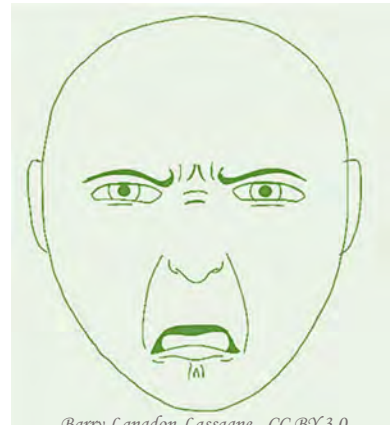
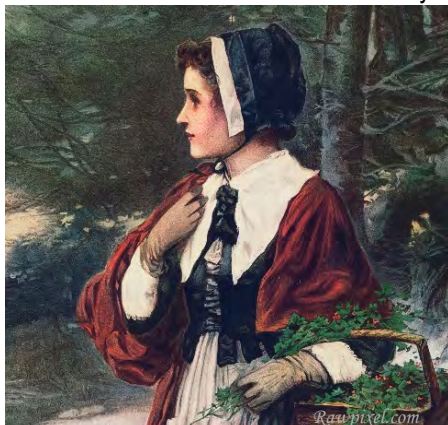
Kirstin rimer: kime – lime – rime – stime – svime – mime – time – bli med ç

Kirsti rimer: kilde – bilde – **gilde** – Hilde – Vilde – Matilde – Alville

Kyrre rimer: kikke – strikke – nikke – rikke – prikke – stikke – hikke – klikke

Kirsten rimer: kyse – pyse – nyse – myse – lyse – fryse – hyse – **gyse** – klyse

Myse: knipe sammen øynene for å se bedre

Strek under stum bokstav = minus lyd. Feit g har j-lyd.

Oppgave 17: Les enkle ord med k og symboler fra andre fokus. Pass på å skille mellom skj/sj og kj/k. Husk at de er forskjellige lyder!

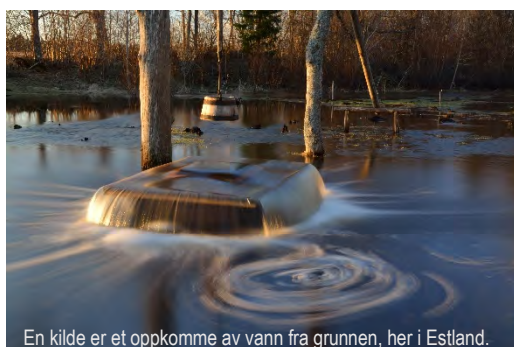
1	2	3	4
kino	tjære	tjeld	sløvhet
tjue	gang	vanke	kirke
kjøre	skjul	ferdig	først
forlot	kikke	skjegg	sjakk
øy	størst	sjåfør	slakter
mors	sliten	keitet	kjekt
kjøtt	kjælen	kjære	tjuv
barn	feire	mjau	ferdig
kirurg	bikkje	lært	kime
sjimpanse	mai	lang	røy
fei	bort	kjole	skau
tjor	sjiraff	tjern	sort
nordlys	tjore fast	farlig	tjueto
tang	sang	sjekke	sju
kjekk	gardistene	irsk	kineser
tanke	kilo	kyndig	slips
kinamat	gardin	kjede	kjønn
skjelett	kjøkken	ørn	klang
kjempe	bøy	skjegg	flink
kjele	tenke	planke	borte
ting	skjerf	sau	lenke
tørst	fars	kjevle	veien
blank	kjerring	kiste	skjenne
kjenne	kiosk	seng	haikjøtt
tøy	tjene	bjørnebær	fersken
keivhendt	hei	onkel	øyne
sløv	slegge	tjent	sjutall
kart	pai	skjørt	sinke
sjelden	sjenert	kjeve	kinesisk

Til pedagogen: Ramsene kan leses på skolen eller hjemme, som repetert lesing. Man kan ha ei ramse per dag. De kan også benyttes sammen med bokstav-/bokstavgruppekort, for å holde ved like de fenomenene man har øvd på tidligere. Ved undervisning individuelt og i grupper, kan lærer diktere fra ramsene, og elevene skriver ordene med bokstavkort. I hel klasse med stasjonsundervisning, kan barna på bokstaveskestasjonen diktere hverandre ord to og to eller tre og tre. Etter for eksempel fem ord bytter man rolle, så alle får skrevet. Eleven som dikterer, farger ordet han har diktert, med lys farge. Slik vet gruppa hvor langt de er kommet til neste økt.

Strek under stum bokstav = minus lyd. Feit o har å-lyd, feit e har æ-lyd, feit u har o-lyd, feit g har k-lyd.

Oppgave 18a: Del rimramsene i ord med loddrette linjer.

Kirsti|rimer|kirkerpirkerlirkerdirkervirkerknirker
 Kirstenrimerkysepysenysefryselysemysehyseklyse
 Kyrrerimerkikkestrikkenikkerikkeprikkestikkehikke
 Kirstinrimerkimelimerimestimesvimemimetime
 Kyrrerimerkinninnvinnbindgrindfinnsvinnminnspinn
 KirstirimerkildebildegildeHildeVildeMatildeAlvilde

En kilde er et oppkomme av vann fra grunnen, her i Estland.

Ivar Leidus - CC BY-SA 3.0 ee, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=25700797>

Et gilde er en fest

Lydia Madeleine Popkema

Ekstraoppgave 1: Bøy substantivene i ç /tʃ/-lyd med k-verset.

Ubestemt form entall (en, ei, et)	Bestemt form entall (den, det)	Ubestemt form flertall (flere)	Bestemt form flertall (de)
kirurg			
land			
kyse			
hand			
en kikk			
		kinn	
kirsebærmunn			

Ekstraoppgave 2: Bøy verbene i ç /tʃ/-lyd med k-verset.

Å skje	Det skjer nå	Det skjedde	Det har skjedd	Det hadde skjedd
Infinitiv	Presens	Preteritum	Perfektum	Preteritum perfektum
	er			
	tar			
	kysser			

Strek under stum bokstav = minus lyd. Feit g har j-lyd.

Ekstraoppgave 3: Les vanskeligere ord med k og ord fra andre fokus.

1	2	3	4
kirurgi tjuefem kjørende forlegen øyenbryn morsom kjøttfarse barndom kirurgene sjimpanser feiekost tjoring nordlysnatt tangklase kjekkas tankegang kinesisk beskjeden kjempeflott kjeledress tunghørt forstyrrelse blankpusset bekjentskap tøyramse keivhendte slavedriver kartbok brosjyre	tjærebrenne gangfelt vedskjul kikhoste størsteparten slitenhet kjæledegge bursdagsfeiring lausbikkje maiblomst bortover sjiraffhals tjueåttende sangkor nordisk kildesortering gardinstang kjøkkentrapp bøyning tenkepause ullskjerf farsdag kjerringråd kioskvinde tjueseks heisekran storslegga paiformen sjenerthet	tjeldene blinkende ferdiglagd skjeggete bussjåfør keitethet kjæresten mjauing lortete langkost kjolestoff skogstjern farligste innsjekking nordirsk kyndighet sykkelkjede havørn nisseskjegg plankekjøring fortauskant trekjevle skattekiste sengetøy barnåler filleonkel tjuesju underskjørt overkjeven	sløvhet kirkegang førstemann sjakkspill slaktebutikk kjekkasen tjuvlåne ferdiglaget kløkkekiming røykvarsler slafsing nabokirke børseløp utsjekking griseslakt kjøretillatelse tjuvtitte fordelen hvetekimer svovelrøyk granskau sortmalt tjuvstart sjumilsstøvler kinamat slipstvang hankjønn bjelleklang skoleflink

Til pedagogen: Ramsene kan leses på skolen eller hjemme, som repetert lesing. Man kan ha ei ramse per dag. De kan også benyttes sammen med bokstav-/bokstavgruppekort, for å holde ved like de fenomenene man har øvd på tidligere. Ved undervisning individuelt og i grupper, kan lærer diktere fra ramsene, og elevene skriver ordene med bokstavkort. I hel klasse med stasjonsundervisning, kan barna på bokstaveskestasjonen diktere hverandre ord to og to eller tre og tre. Etter for eksempel fem ord bytter man rolle, så alle får skrevet. Eleven som dikterer, farger ordet han har diktert, med lys farge. Slik vet gruppa hvor langt de er kommet til neste økt.

Strek under stum bokstav = minus lyd, feit e har æ-lyd, feit o har å-lyd, feit g har j-lyd.

Ekstraoppgave 4: Les ord, hvilken lyd, ç eller k? Skriv ç eller k i ruta til høyre.

1	ç /k	2	ç /k	3	ç /k	4	ç /k
kull		kna		køye		kinkig	
kilo		kippe		kirkelig		kalk	
kam		klemme		kritt		kinn	
kurv		krone		kano		kran	
kei		kiosk		knegge		knipe	
kule		kyst		keivhendt		kino	
kalv		kullet		klikk		å kinne	
kylling		kran		kikhoste		krabbe	
koke		kyte		kontor		kirke	
klamre		kvitre		knytte		kokos	
keitet		Kina		knurre		kinaputt	
kai		kakao		kilogram		køen	
kikke		kone		kubbe		kineser	
kyss		kynisk		kitte		kvinne	
kaste		kål		krype		kistene	
kølle		kiste		kisel		kamp	
keiva		keive		kåpe		klut	
kniv		komfyr		kyndighet		kime	
kile		kneik		knase		kinesisk	
kiv		kvise		kilowatt		komisk	
koselig		killling		klage		kvele	
kvalm		krem		kives		kitt	
kysse		kilevink		kveg		kinnet	
kyle		kyndig		kilometer		krype	
kapre		klippe		klage		kirurgi	
kam		klar		karm		kvalt	
klok		kirurg		knuse		kysset	
kyse		konfekt		kimen		kinkige	
kilde		kirsebær		kateter		knadde	
kaie		kuleform		kyssing		kirkegang	
kikkert		kvast		kraftig		klampe	
kappe		kvister		kveppe		kirkebygg	
kammen		kinnet		kikkerten		klønete	
kysene		kakerlakk		knopper		kampen	

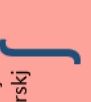
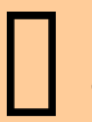
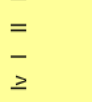
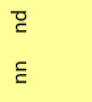
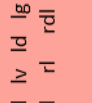
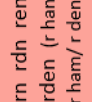
NB: Ordene køye og keiser har k-lyd foran øy og ei!!!

Strek under stum bokstav = minus lyd, feit e har æ-lyd, feit o har å-lyd, feit g har j-lyd.

Ekstraoppgave 5: Les ord med konsonantforbindelser.

1 <u>SK-</u>	2 <u>PL-</u>	3 <u>BR-1</u>	4 <u>BR-2</u>
skal	plan	bra	brem
skål	plog	bro	bravo
skur	plen	bru	brøyte
skap	plena	brå	brøyter
skam	plate	bry	braute
skau	pløse	bryr	brekk
skai	pleie	å bre	brekke
skøye	pleier	brer	brakk
skade	pleide	bris	brann
skure	pløye	bror	brenne
skåle	pløyer	brus	bratt
skute	pløyde	brud	brett
skape	planer	bryn	brette
skaper	plakat	brun	brikke
skåret	plagg	brune	brille
skøyer	pledd	brøk	brønn
skatt	plett	bråk	brydd
skutt	plikt	bråke	brygge
skall	plapre	bryte	brygga
skakk	plaster	bråte	stum d brø <u>d</u>
skakke	plastre	bruke	stum d brø <u>d</u>
skalle	plystre	brukt	stum d brø <u>d</u>
skulle	pludre	brukte	stum d brø <u>d</u>
skubbe	plekter	bryst	stum d brø <u>d</u>

Språklydhus på oslomål inkludert skarre-r og bokstavløse lyder

h 																							
p pp		b bb		f ff v hv (vv)		t tt		d dd		s ss		rt rdt		rd rdd		(g, j, sh, ch, c) skj sj s rsj rskj rsk		kj tj k kkj rkj rk		j gj g hj lj		ng n g	
																							
leppe		leppe		tann		lv l ll ld		forgom		n nn nd		ll lv ld lg l rl rdl		bakgom		rn rdn ren rden (r han/ r ham/ r den)		gane		k kk (c)		g gg	
																							
drøvel		tunge-rygg		drøvel		tunge-rygg		drøvel		tunge-rygg		drøvel		tunge-rygg		drøvel		tunge-rygg		drøvel		tunge-rygg	

Vokaler: a ^{a ad av} e¹ e² e^{ed et} i ^{i id ig} o ^{o u od} u ^y y æ ^{æ e} ø ^ø å ^{å o}

Diftonger: ei ei ege eɪg au au aug aud auv eu øy øy øg øi ai ai ai ay aj ai ai ai oy oi oi oi oi